

A környezettanulmány – 2. rész

Előző két – a Detektor Plusz 2011. októberi és 2012. májusi számában megjelent – cikkemben részletesen foglalkoztam a nyomozáshoz szükséges kriminalisztikai gondolkodásmód kialakulásával, és annak gyakorlati alkalmazásával. Mostani cikkemben a sikeres magánnyomozás másik fontos előfeltételéről, az operatív gondolkodásról, az operativitásról oszتانék meg néhány gondolatot. Az „operatív” szót itt természetesen a rendőri, illetve titkosszolgálati bűnüldözés által használatos szakmai kifejezésként használom, melynek jelentése: titkos művelet. A titkos műveletek közül a magánnyomozók két munkamódszert alkalmaznak leggyakrabban az adatgyűjtés során: az operatív figyelést és a környezettanulmányt. Az operatív figyelés, vagy titkos megfigyelés igazi csapatmunka, speciális szakértelmet és többéves gyakorlatot igénylő közvetlen, konspirált adatgyűjtési módszer. Személyek, események, helyszínek és tárgyak folyamatos vizuális figyelemmel kísérését jelenti, az adott ügy szempontjából releváns történések foto-, illetve video-dokumentálásával. Előző számunkban a környezettanulmány(ozás), történeti vonatkozásairól írtunk, majd a titkos környezettanulmány (adatgyűjtés) korszerű módszertanának bemutatásával foglalkoztunk, ezt a témakört folytatjuk cikkünk második részében.

Módszertani szempontból a környezettanulmányozás végrehajtásának három, egymástól jól elkülöníthető munkafázisa van, ezek:

I. Felkészülés a területi adatgyűjtésre

II. Személyes adatgyűjtés a területen

III. Jelentésírás

■ Az I. munkafázis (Felkészülés a területi adatgyűjtésre) során az egyik legfontosabb feladat, hogy alaposan kikérdezzük a megbízót: mit tud a célszemélyről, mi a probléma, az ügy lényege, a konfliktus gyökere, mit szeretne megtudni a célszeméllyel kapcsolatban, azaz a hírigény megfogalmazása. Ennek birtokában a környezettanulmány készítője, pontosabban készítői alaposan megkutatják a rendelkezésükre álló nyilvános és közhiteles adatbázisokat, mindeneke előtt a céginformációs adatbázist a célszemély és a lehetséges adatszolgáltatók lakcímadatainak beszerzése, valamint üzleti kapcsolatainak feltérképezése céljából. A legtöbb esetben fel kell keresni a különböző illetékes törvényszékek cégbíróságait is, e személyek további személyes adatait tartalmazó okiratok (például aláírási címpéldányok) áttanulmányozása végett. A lakcímadatokkal érdemes felkeresni a körzeti földhivatalokat, mert a tulajdoni lapok további igen értékes adatokkal szolgálhatnak (például a lakásra felvett hitelekkel és más terhekkkel összefüggésben). Végül a célszemélyt és családtagjait, valamint a lehetséges adatszolgáltatókat is feltétlenül meg kell kutatni az interneten, különösen a közösségi

oldalakon (iWiW, facebook stb.), mivel – túl azon, hogy sok esetben nagyon használható adatokat szerezhetünk be (például iskolai végzettség, korábbi és jelenlegi munkahelyek, hobbi, utazás stb.) – hozzájuthatunk e személyek fényképfelvételeihez is.

■ A II. munkafázisban (Személyes adatgyűjtés a területen) a környezettanulmány készítői felosztják egymás között az adatgyűjtés helyszíneit, például hogy melyikük végezzen területi adatgyűjtést:

- ▶ a célszemély jelenlegi és korábbi lakóhelyein,
- ▶ cégének székhelyén, s ha van telephelyén, fióktelepeinek környezetében is,
- ▶ ha alkalmazott, a munkahelyén,
- ▶ a rokonoknál, különösen a szülőknél, elvált házastársnál, stb.

Ezek az adatgyűjtési helyszíneken természetesen fotók is készülnek, és a konspiráció fokozása miatt arra kell törekedni, hogy minden egyes helyszínen más és más magándetektív végezze az adatgyűjtést. Kiemelten fontos a lakókörnyezeti adatszolgáltatók kiválasztása, ezek leggyakrabban: a rendszerváltás előtt a volt házfelügyelők, gondnokok, ma közös képviselők, lakó- vagy intézőbizottsági tagok, szomszédok, vagy a házban legrégebben élő idős személy. A profi kátézók a legmegfelelőbb adatszolgáltatót bevonják a továbbiak felkutatásába azért, hogy az idegen környezetben erősítse a bizalmat saját személye iránt. Annyi adatközlőt kell felkeresni, amennyivel a megbízó hírigényét a lehető legteljesebb mértékben kielégíthetjük. Ugyanilyen fontos

az adatgyűjtés időpontjának megválasztása. Ha például nem szeretnénk a célszemélybe belebotlani, az érdeklődést végezzük napközben, amikor vélhetően a munkahelyén tartózkodik. Ha vele is beszélünk kell, menjünk este, munkaidő után. A legtöbb adatszolgáltató egyébként is ilyenkor érhető el otthon. Az este – mint napszak – persze mást jelent nyáron, mint télen. És még sorolhatnám, de ennél sokkal lényegesebb, hogy tisztázzunk egy nagyon fontos szakkifejezést, a környezettanulmány meghatározásánál már említett operatív meghallgatását. A definíció így szól.

■ Az operatív meghallgatás: az a leplezett vagy titkos adatgyűjtési módszer, amelynek alkalmazása során a magánnyomozó az adatszolgáltatóval történő kapcsolatteremtés és elbeszélgetés során ürügyet vagy legendát használ kiletének és/vagy valódi céljának fedéséhez, taktikai eszköze az irányított beszélgetés, melynek célja a megbízó részére bizalmas információk megszerzése a célszemélyről, kapcsolatairól, vállalkozásairól, illetve újabb információforrások felderítése, valamint polgári vagy büntetőügyekben tanúk felkutatása.

■ E fogalom-meghatározásban az ürügy: valóságos esemény, amelyre hivatkozással keresi fel a nyomozó az adatszolgáltatót, például gépjármű-, vagy ingatlanvásárlás ürügyén történik a kapcsolatfelvétel. Ilyenkor természetesen az adatszolgáltatónak érintve kell lennie a ténylegesen meghirdetett eladásban, de legalábbis tudjon róla. Az ürügy alkalmazásának előnye az, hogy a valós esemény vagy körülmény indokolja az adott helyszínen történő érdeklődésünket, hátránya pedig, hogy bizonyos korlátokat szab az érdeklődésnek. Ezzel szemben a legenda: teljesen kitalált fedőtörténet, amit a magánnyomozó előre megkonstruál, fiktív személyek és események kombinációja, aminek azonban mindenképpen kapcsolódnia kell a célszemélyhez. E kigondolt történetnek hihetőnek és életszerűnek kell lennie, a felkeresettekben érdeklődést kell kiváltania, de ne keltsen riadalmat, bizonytalanságot vagy bizalmatlanságot az adatszolgáltatókban. Témája legyen semleges, hogy az adatszolgáltató könnyen elfelejtse. Lehet kellékeket is használni, például eltűnt személy keresésének legendájánál fényképfelvételt, kitalált személyleírást, vagy a cserbenhagyásos baleset legendájánál rend-

számítoredék bemondását. Minden legenda rejtsse magában a jóhiszemű tévedés lehetőségét, hogy ezáltal a „visszavonulásra” bármikor mód nyíljon. A legendát feladni természetesen ilyenkor sem szabad! A legenda alkalmazásának előnye, hogy nem határolja be az érdeklődésünk körét, kreatívan bővíthető, vagy szűkíthető, szabadon variálható, illetve a helyszínen talált körülményekhez igazítható. Hátránya pedig, hogy mivel előre kigondolt, a váratlan szituációkhoz muszáj hozzáigazítani, sok esetben rögtönözni kell, ami igen nagy önfegyelmet, nyugalmat és szakmai rutint igényel a kátézótól. Persze egy jó kátézó fejében komplett legendatár van elraktározva, ezért is mondja a szakma róluk, hogy a környezettanulmányozás külön foglalkozás, aminek elsajátításához több éves gyakorlat szükséges, no meg kiváló emberismeret, empátia, azaz pszichológiai érzék. Az ún. **operatív pszichológiát**, mint alkalmazott inter- vagy inkább multidiszciplinát, a felsőfokú rendvédelmi tanintézetekben ugyan oktatják, a gyakorlatban mégsem mindenki képes annak alkalmazására. A kezdő környezettanulmányozót kiképzése során arra kondicionálják, hogy higgye el saját legendáját, különben képtelen lesz másokkal is elhíttetni azt!

■ Az operatív meghallgatás definíciójában szereplő **irányított beszélgetés** (ami – mint látni fogjuk, nem véletlenül – a „**sőtét hírszerzés**” egyik taktikai eszköze is): olyan kötetlennek látszó beszélgetés, amelynek lényege, hogy a nyomozó az ügy szempontjából indifferens témákat érintő kérdései között elrejtje a számára érdekes információkra vonatkozókat. Pszichológiailag megalapozott, s bevált gyakorlat, hogy az ügyre vonatkozó kérdéseket valamikor a beszélgetés közepén, vagy a második harmadában célszerű feltenni, mintegy mellékesen, az emberek emlékezetében ugyanis jobban megőrződnek az idegen személy első megjelenésekor, illetve a búcsúzásakor elhangzott mondatok. A direkt, a sugalmazó és az eldöntendő kérdések feltevése itt is tilos, akárcsak a nyomozóhatósági kihallgatások alkalmával. Nyitott kérdésekkel érdemes operálni, amelynek megválaszolása kifejtendő válaszokra készíti beszélgetőpartnerünket. A parttalanság elkerülése érdekében asszociatív, ún. hívókérdéseket kell feltenni, de a számunkra közömbös válaszokat is türelmesen, figyelmet színlelve szükséges vé-

gighallgatnunk. Végül az irányított beszélgetés közben soha ne feledjük, nemcsak a nyomozó figyel a meghallgatott személy reakcióit, hanem az adatszolgáltató is figyel bennünket, s rögtön észreveszi, ha hibázunk. Folyamatosan figyeljük tehát beszélgetőpartnerünk viselkedését, különösen azt, hogy felfedezhető-e valamiféle ellentmondás a verbális és a nonverbális, más néven metakommunikációja között, mert ha ilyet tapasztalunk, szinte biztosak lehetünk abban, hogy átvernek bennünket.

Az operatív meghallgatás végrehajtása három szakaszra bontható:

- 1) a feszültségoldó bevezető beszélgetésre,
- 2) az információszerző szakaszra, végül
- 3) a visszavonuló szakaszra.

■ A **feszültségoldó bevezető beszélgetés** célja: az adatszolgáltató szimpátiájának, bizalmának és segítőkészségének elnyerése. Ennek során kell felmérni, hogy kivel is állunk szemben, vagyis az adatszolgáltatónak mind a kognitív, mind pedig az érzelmi intelligenciaszintjét, aktuális érzelmi állapotát és érdeklődési körét. Ez utóbbiban segítségünkre lehetnek az árulkodó „relikviái”: kedvenc hobbitárgyai, fényképek a falon, háziállatai, könyvei, újságok, amiket járát, látható sportszerei stb., mert ezek mind a beszélgetésünk kiinduló pontjai lehetnek. Az első benyomásaink alapján azonnal alkalmazkodnunk kell az adatszolgáltató egyéniségéhez, gondolkodási sebességéhez, de még a hangulatához is. Ugyanis ebben a szakaszban szükséges elérnünk, hogy nyugodt körülmények között folytassuk le a további beszélgetést, invitáljanak be a lakásba, vagy legalább a kerítésen belülre. A legoptimálisabb természetesen az, ha le is ülhetünk valahol.

■ Ha megszereztük a szükséges bizalmat, kezdődhet az **információszerző szakasz**. Itt – mint már említettem – mindenképpen kerülni kell a direkt kérdések feltevést, például nem a célszemély anyagi helyzetét firtatjuk, hanem mellékesen megjegyezzük: milyen szép háza van és milyen drága lehetett az autója. Aztán ha az adatközlő beszélni kezd, mi csak csodálkozunk vagy hitetlenkedünk, de azért óvatosan keressük a magyarázatokat, okokat is, és az eközben feltett kérdéseinket a legenda egyes elemeivel indokoljuk.

■ Majd a **visszavonuló szakaszban**, a beszélgetés vége felé térünk rá egy teljesen in-

differens témára, hogy az maradjon meg az adatszolgáltató emlékezetében. Vagy hangsúlyozzuk, látogatásunk eredménytelenül zárult, és sajnálkozunk, hogy feleslegesen raboltuk az informátor drága idejét.

Ehelyütt feltétlenül ismertetnem kell még a kátézó magánnyomozó magatartási vonalának „tízparancsolatát” is:

1. Mindig az adatszolgáltató segítőkészségére apellálj.
2. Kelts bizalmat, de ne bizalmaskodj.
3. Légy határozott, azonban ne légy toladó, s végképp ne legyél jól értesült.
4. Csak kérhetsz, semmit sem követelhetsz.
5. Viselkedj mindig udvariasan és tisztelet-tudóan.
6. Figyelj a természetesség látszatának folyamatos fenntartására.
7. Érdeklődésed legyen egyenletes intenzitású, ne áruel, hogy mely kérdések érdekesek számodra, illetve melyek közömbösek.
8. Adatközléseiddel a legcsekélyebb mértékben se ronthatod egyetlen véltlen személy hitelt, tekintélyét sem.
9. Ne félj rákérdezni a célszemélyre, de ezt a beszélgetés elején és a végén soha ne tedd. (Legfeljebb háromszor említheted a célszemély nevét.)
10. A legváratlanabb helyzetekben is maradj higgadt.

■ A **III. munkafázis (Jelentésírás)** tulajdonképpen értékelő-elemző munkafolyamat, amelyben rendszerezük az összegyűjtött adatainkat. A jelentésben mindig hivatkozunk az összefüggésekre, s rá kell mutatnunk a lehetséges okokra is. Ettől lesz teljes e roppant nehéz feladat végrehajtása, és elégedett a megbízó.

Végezetül egy mondat a személyes adatok védelméről. Miután a környezettanulmányozás során még az adatszolgáltató sem szerzhet tudomást a célszemély kilétéről, s egyáltalán, hogy miről is van szó, szent meggyőződésem szerint ez a titkos adatgyűjtési módszer így adatvédelmi szempontból sem lehet aggályos. Hiszen beszélgetni bárkivel lehet, s ehhez tán még az adatvédelmi hatóság¹ engedélye sem szükséges.

Sasvári Rudolf magán-detektív,
az Ulysses Team Kft. ügyvezetője

¹ Értsd: a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság.